

Anna Boguszewska

<https://orcid.org/0000-0003-0971-1258>
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
anna.boguszewska@mail.umcs.pl

O ILUSTRACJI LITERATURY DLA DZIECI JANUSZA KORCZAKA

ON THE ILLUSTRATION OF JANUSZ KORCZAK'S CHILDREN'S LITERATURE

Słowa kluczowe:

Janusz Korczak,
wychowanie
estetyczne, książka
obrazkowa, ilustracja
książkowa, kultura
wizualna, dziecko

Keywords:

Janusz Korczak,
aesthetic education,
picture book,
book illustration,
visual culture,
child

Streszczenie: Opracowanie poświęcone jest twórczości ilustratorskiej do utworów literackich Janusza Korczaka oraz książkom obrazkowym związanym z życiem J. Korczaka. Zaprezentowano wybór polskich, reprezentatywnych, najpopularniejszych ilustracji dla młodego czytelnika, Dokonując ich syntetycznej analizy formalnej, uwzględniono publikacje ukazujące się od lat międzywojennych aż po czasy współczesne, w których obecna jest książka obrazkowa. Zastosowano opis charakterystyczny dla naukowych badań jakościowych.

Summary: The study highlights the illustrator's creativity in the literary works of Janusz Korczak and picture books related to the life of J. Korczak. A selection of Polish most popular illustrations for young readers has been presented as well as synthetic formal analysis has been carried out. The selection of books ranges from the publications from early afterwar period until the present day, when there appears a picture book. A description characteristic of scientific qualitative research has been used.

Wprowadzenie

Osoba Janusza Korczaka (właśc. Henryk Goldszmit), jego poglądy i twórczość w polskiej pedagogice od lat cieszą się wielkim uznaniem. Niewątpliwie powodem tego jest droga życiowa pisarza, pełna oddania dla dzieci i młodzieży, przypieczętowana jego heroiczną postawą w czasie okupacji i poświęceniem najwyższej wartości – życia.

Henryk Goldszmit urodził się w Warszawie 22 lipca 1878 lub 1879 roku jako syn Cecylii z Gębickich i Józefa Goldszmita. Ze względu na brak metryki oraz niepewność samego Korczaka co do roku urodzenia przyjęto datę 1878 jako powszechnie uznawaną (Falkowska, 1989, s. 36; Falkowska, 1997). Z wykształcenia był on lekarzem, z powołania – wychowawcą i nauczycielem, pisarzem, pedagogiem oraz działaczem społecznym. Stworzył koncepcję pedagogiczną wynikającą z doświadczenia pedagogicznego i obserwacji wychowanków. Jej istotą jest preferencja pobudzania samowychowania, partnerstwo w relacjach podopiecznych i ich dorosłych opiekunów, naśladowanie wzorcowego zachowania wychowawcy, samorządność dzieci i młodzieży, docenianie ich godności i praw. Korczak został stracony przez okupanta niemieckiego w obozie zagłady w Treblince, w sierpniu 1942 roku, wraz z grupą sierot, dla których był współopiekunem (Wołoszyn, 1978; Dauzenroth, 2012).

Celem artykułu jest syntetyczny przegląd twórczości ilustratorskiej opracowanej do utworów literackich Janusza Korczaka adresowanych do dzieci. Współcześnie powstały książki obrazkowe związane z życiem i osobą Korczaka i jego podopiecznych, dlatego nie pominięto również tego materiału ikonograficznego. Opracowanie prezentuje zatem wybór reprezentatywnych, najpopularniejszych dokonań polskich ilustratorów skierowanych do młodego czytelnika, nierzadko interesujących dla dorosłych. W analizie formalnej uwzględniono szatę graficzną książek Korczaka z lat międzywojennych, z okresu po II wojnie światowej, aż do czasów współczesnych. Wykorzystano technikę analizy dokumentu oraz metodę analizy treści stosowaną w badaniach jakościowych (Łobocki, 2009; Skrzyniarz, 2018).

Dzieła literackie Janusza Korczaka adresowane do dzieci

Obok twórczości pedagogicznej J. Korczaka¹ znajdziemy wiele utworów literackich pisanych z myślą o dzieciach i młodzieży. W 1901 roku ukazało się wydanie *Dzieci ulicy*, wcześniej publikowane w odcinkach. W latach 1901–1904 autor współpracował z czasopismem „Kolce”, następnie z tygodnikiem „Głos” oraz „Echa Kieleckie”.

W 1906 roku nakładem Księgarni Powszechnej ukazało się *Dziecko salonu* (Korczak, 1906), w 1910 roku natomiast – powieść *Moški, Joški i Srule*, napisana na podstawie obserwacji poczynionych w czasie pracy „Doktora” na kolonii letniej w Michałowce. Wydarzenia, fakty i sytuacje bliskie życiu dzieci, opisane w poszczególnych wątkach powieści, zostały docenione przez młodych i wywoływały duże zainteresowanie (Korczak, 1910). W kolejnym roku wydana została powieść poświęcona wydarzeniom z życia chłopców przebywających na kolonii letniej w Wilhelmówce, pt. *Józki, Jaški i Franki* (Korczak, 1911). Oba dzieła cieszyły się w okresie międzywojennym popularnością. Są swoistym dowodem nie tylko talentu pisarskiego Korczaka, ale też jego pedagogicznych przekonań, oddania i miłości do najmłodszych. Wykreowani bohaterowie charakteryzują się typowymi cechami dorastających dzieci: przebiegłością, krzykliwością, ale i niepewnością, przeżywaniem lęków oraz zmartwień.

W 1923 roku Korczak wydał – jak się okazało – najślynniejszą swą powieść dla młodych czytelników – *Król Maciuś Pierwszy*. Tytułowy bohater tej pięknej, nasyconej życiową mądrością historii – to nieokiełznany, bezpośredni, żądny przygód chłopiec, który z bogatą wyobraźnią postępuje „po królewsku” w sposób prawy, odważny i szlachetny, chociaż bywa słaby i chwiejny. Odbiorcą *Króla Maciusia Pierwszego* mogą być zarówno dorośli, znajdując w powieści ostrą krytykę panujących stosunków społeczno-politycznych, jak i dzieci, których zachwyci opowiadanie o dobrym, rozumnym i bohaterskim rówieśniku, przeżywającym egzotyczne przygody. Kontynuacją fabuły jest tom *Maciuś na bezludnej wyspie*.

Tytuł *Bankructwo małego Dżeka* ukazał się latem 1924 roku (Korczak, 1924; Wołoszyn 1978). Jest to bardzo realny, gdzieniegdzie ironiczny obraz wewnętrznego życia dzieci w wieku szkolnym. Autor obnaża w nim codzienną rzeczywistość dziecka, odkrywa z nim świat, patrząc jego oczyma. Stara się młodego człowieka równouprawnić, usiłuje dowieść, że jego rzeczy i zamiary są tak samo

¹ Publikacje dla dorosłych o wydźwięku pedagogicznym to m.in. *Jak kochać dziecko*, *Prawo dziecka do szacunku*, *Sam na sam z Bogiem*, *Kiedy znów będę mały*, *Pedagogika żartobliwa*.

istotne jak dorosłych. Ważną książką była także wydana w 1925 roku *Sława*. To historia małego chłopca, jego aspiracji i marzeń, przedstawiona na tle życia jego rodziny. Prezentuje ona realny obraz dzieciństwa z początku ubiegłego wieku.

W 1934 roku ukazała się w odcinkach kolejna powieść Korczaka dla dzieci – *Kajtuś Czarodziej*. Publikowana była na łamach „Małego Przeglądu” w tygodniowych odstępach, składała się z dwudziestu rozdziałów, a w całości wydana została w 1935 roku. Żywe doświadczenie codziennych rozmów z dziewczynkami i chłopcami, ich marzenia i fantazja znalazły odbicie w wątkach podejmowanych w tej powieści. Korczak zna i odczuwa świat dziecka w całym jego bycie. Bohater, mały Antoś, nazywany Kajtusiem, przeżywa przygody ocierające się o dostępny chłopcu świat magiczny (Korczak, 1935).

Do najważniejszych publikacji Korczaka kierowanych do dzieci należą też: *Uparty chłopiec*, *Życie Ludwika Pasteura* i *Ludzie są dobrzy* – z 1938 roku, oraz *Trzy wyprawy Herszka* – wydane w 1939 roku (Krassowska i Grefkowicz, 1995). Autor używał pseudonimów literackich, z których najpopularniejszy pochodził z powieści Józefa Ignacego Kraszewskiego *Historia o Januszu Korczaku i pięknej Miecznikównie*. W czasie II wojny światowej, w ostatnich miesiącach życia, Korczak prowadził pamiętnik. Stanowi on jego ostatni utwór literacki, będący niezwyklej wagi dokumentem historycznym.

Ilustracja w utworach Janusza Korczaka dla dzieci

Na przełomie XIX i XX wieku książka dla dzieci zyskiwała swoistą autonomię. Warto przypomnieć zakres pojęcia ilustracji, jaki w okresie międzywojennym proponował i upowszechniał Przeclaw Smolik, wybitny znawca książki, kolekcjoner i bibliofil. Oddzielał on typografię książki od ilustracji, która powstała i istnieje w związku z tekstem, w zależności od jego treści (Dunin i Fontner, 1982). Zauważalna była dbałość o estetykę druku książki. W latach 20. XX wieku w polskiej wizji „pięknej książki” chodziło zatem głównie o piękno wyrażone typografią. Towarzyszyły jej zdobniki, często drzeworytnicze, stylistycznie podporządkowane układowi literniczemu. Wówczas ilustracja nie stanowiła niezbędnego elementu „pięknej książki”. O jej pięknie decydował układ typograficzny, jego światło i przejrzystość marginesów. Za takim typem książki opowiadał się również Karol Homolacs (1925). W ten nurt wpisują się wydania utworów dla dzieci autorstwa Korczaka. Najczęściej nie są one opatrzone ilustracjami, jak w przypadku pierwszych wydań *Dziecka salonu* (ilustracja 1). Ozdobę książki stanowi okładka. Warto przy tym wspomnieć, że

na początku wieku kolorowa okładka była wyrazem luksusowego charakteru książki. Interesującą okładkę do pierwszego wydania (wznowienia: 1925, 1935, 1937) tomiku *Sława* z 1913 roku zaprojektował wybitny artysta grafik Józef Tom (1888–1962). Wprowadził on do czarno-białego rysunku, wykonanego masywną, miękką kreską, kolor: nasycony błękit. Okładka przedstawia architekturę, perspektywę ulicy, ulubiony motyw artysty, sztafaż stanowią dzieci bawiące się na bruku. Artysta malarz i grafik studiował w warszawskiej ówczesnej Szkole Sztuk Pięknych oraz w Monachium i Berlinie. Zajmował się zdobnictwem książki, drzeworytem barwnym, a projektując użytkowe formy graficzne, pozostawał wierny stylistyce ukształtowanej w dwudziestoleciu międzywojennym. Inspirowali go Jan Bukowski, Antoni Procajłowicz, Tadeusz Gronowski (*Józef Tom*, 1956).

Utwory Korczaka, podobnie jak zdecydowana większość lektur dla młodego czytelnika w tym okresie, wydawane były bardzo skromnie (Boguszewska, 2013b). Dominowały niewielkie formaty książki (19 cm). Często kolejne wznowienia, jak w przypadku *Bankructwa małego Dżeka* (1924, 1930, 1936), nie miały wzbogacanej szaty graficznej.

Ilustracja 1.

Okładka, J. Korczak, *Dziecko salonu* (1906).

Źródło: (Korczak, 1906).

Powieść *Moški, Joški i Srule* miała skromne ilustracje, wykonane przez Sarę Lipszycową (Sara Lipska, 1882–1973). Kolejne wydania (1922, 1934) zachowały pierwotną szatę graficzną. Były to realistyczne ilustracje wykonane tuszem, tzw. kreskowe. Wznowienia tytułów świadczą o ich popularności.

W pierwszym wydaniu *Króla Maciusia Pierwszego* obecna jest jedna czarno-biała ilustracja prezentująca tytułowego bohatera, przedstawionego realistycznie z miękkim modelunkiem światłocieniowym, przy czym nie zamieszczono informacji o autorze ilustracji.

Ilustracja stopniowo zyskiwała znaczenie w założeniach „pięknej książki”. Idea ta znajdowała odbicie w twórczości wybitnych polskich artystów grafików, którzy tworzyli również dla dzieci (Boguszewska, 2013b). W ilustratorstwie okresu międzywojennego dominowały przedstawienia realistyczne. Ożywczy impuls w rozwoju grafiki książkowej utrwaliła secesja, która zakwestionowała prymat realistycznego ilustrowania, oraz nowe, awangardowe nurty artystyczne. Bogatszą szatę graficzną utwory Korczaka dla dzieci zyskały dopiero po II wojnie światowej.

W pierwszych latach powojennych książki wydawane były z wykorzystaniem ilustracji zaprojektowanych przed wojną. Na przełomie lat 40. i 50. pojawiają się obfitsze środki ekspresji i formy ilustracji. Ukazują się książki w twardej, płóciennej oprawie, z materiałem ilustracyjnym w bogatej gamie kolorystycznej i zróżnicowanym kompozycyjnie. Zdecydowanie więcej miejsca w publikacjach zajmuje coraz bardziej atrakcyjna artystycznie ilustracja.

Przywołując klasyfikację ilustracji Paula Otleta (Migoń, 2004), należy wymienić obrazy schematyczne, motywy dekoracyjne i obrazy przedstawieniowe. Późniejsza typologia książki ilustrowanej Roberta Escarpita (Migoń, 2004) opiera się na podziale na książkę literacką oraz użyteczną (podręczniki szkolne). Klasyfikacja amerykańska: *fiction – non fiction* opiera się na analogicznym podziale (za: Migoń, 2004). Na gruncie polskiej nauki swoistego podziału materiału ilustracyjnego dokonał Stefan Szuman (1951), wskazując na: przedstawienia bajkowe, realistyczne i groteskę; klasyfikacja ta nadal jest stosowana. Ilustracja w książce jako wizualne objaśnienie lub uzupełnienie tekstu pełni wiele funkcji (Boguszewska, 2005). Współcześnie ilustracja traktowana jest przez bibliologów jako materiał uzupełniający tekst (Boguszewska, 2005). W wydaniach utworów dla dzieci taki materiał ikonograficzny uzupełniający tekst ma szczególne znaczenie. Sytuacja polityczna i gospodarcza w Polsce Ludowej oddziaływała na przekaz treściowy również w odniesieniu do książek dla dzieci. W ilustracji intensywnie zarysowywały się przesłania ideologiczne.

W powojennych, niezbyt licznych wydaniach Korczakowskich powieści można znaleźć niezwykle interesujące formalnie ilustracje, wykonane przez wybitnych twórców. Do takich należą opracowania Waldemara Andrzejewskiego, Leonii Janeckiej, Wiesława Majchrzaka, Jerzego Srokowskiego czy Gabriela Rechowicza. Ich nurt twórczości wpisuje się w tzw. złoty okres polskiej książki ilustrowanej dla dzieci, będący podstawą zaistnienia polskiej szkoły ilustracji, wzbudzającej uznanie i podziw na świecie. Forma ilustracji ewoluuje w kierunku stosowania bogatego, malarskiego koloru i eksperymentów warsztatowych (Boguszewska 2013a; Wincencjusz-Patyna, 2008).

Leonia Janecka (1909–2003) zilustrowała w technice rysunkowej tuszu wczesne dzieło Korczaka *Sława*, wydane w 1958 roku. Niewielkie wycinki rzeczywistości, w czarno-białym świecie stworzonym kreską, jak kadry prezentują istotne sekwencje fabuły w ponad dwudziestu odsłonach. Janecka była artystką oddaną ilustratorstwu, świetną rysowniczką i wrażliwą malarką, adeptką przedwojennego warszawskiego kształcenia artystycznego (dyplom w 1935 roku).

Jerzy Srokowski (1910–1976) to artysta grafik, ilustrator książek, również scenograf (twórca scenografii telewizyjnego *Kabaretu Starszych Panów*) i nauczyciel akademicki. Zajmował się rysunkiem satyrycznym, teatrem lalkowym, współpracował z telewizją i teatrem. Jako absolwent warszawskiej ASP (1939) do zawodu przygotowany był profesjonalnie. Brał udział w wielu wystawach grafiki, karykatury oraz ilustracji w kraju i za granicą. W 1956 roku otrzymał Nagrodę Prezesa Rady Ministrów za twórczość w dziedzinie ilustracji (*Słownik artystów plastyków*, 1972, s. 523). Był on autorem klasycznej wizji ilustracyjnej bohatera Korczakowskiego króla Maciusia (*Król Maciuś Pierwszy*, 1954 – ilustracja 2, oraz *Król Maciuś na wyspie bezludnej*, 1956). Wydawnictwo Nasza Księgarnia w 1957 roku przeprowadziło promocję tych wielkoformatowych książek.

W 1957 roku J. Srokowski został nagrodzony II nagrodą za ilustracje do *Króla Maciusia na bezludnej wyspie* Janusza Korczaka (wyd. III, Korczak 1957a), a w 1977 – nagrodą specjalną (wyd. VI) w prestiżowym Konkursie Polskiego Towarzystwa Wydawców Książek w kategorii książki dziecięcej. Za ilustracje do *Króla Maciusia Pierwszego* (Korczak, 1957b) otrzymał srebrny medal IV edycji IBA w Lipsku w 1959 roku. Kolorystyka ilustracji, zawsze wzmacniająca nastroj i przekaz emocji, oscyluje wokół gamy złamanych barw, z akcentami barw czystych, eksponujących bohatera lub ważne atrybuty wydarzenia. Jest porządkowana linearnością syntetycznego rysunku. Ujmuje delikatnością i liryzmem, korespondując z przekazem treściowym i symbolicznym powieści. Cechą charakterystyczną stylu J. Srokowskiego jest wieloplanowość ilustracji,

mistrzowskie wykorzystanie umiejętności scenograficznych. Artysta potrafił stworzyć typ bohatera charakterystycznego, stosując syntezę formy i koloru, uzyskał efekt nostalgii, melancholii czy zadumy, zmuszający odbiorcę do refleksji.

Ilustracja 2.

Ilustracja Jerzego Srokowskiego, J. Korczak, *Król Maciuś Pierwszy* (1957).

Źródło: (Korczak, 1957b).

Ilustracje barwne, całostronicowe współgrają z przestronnym, równoważonym światłem układem typograficznym, gdzie wielkość czcionki jest dostosowana do potrzeb młodego czytelnika. W tomiku z twardą okładką ilustracji było stosunkowo dużo – dziewięć w pierwszej i sześć w drugiej księdze przygód króla Maciusia. Książka jak na ówczesny czas faktycznie była bogato ilustrowana. Publikację wznawiano z tym samym zestawem ilustracji. Wiązało się to m.in. z zapotrzebowaniem wynikającym z umieszczenia powieści w kanonie lektur szkolnych.

W związku z obchodami Roku Korczakowskiego w 1978 roku została opublikowana nowa wersja powieści, budująca wizualne historie króla Maciusia. Jej twórcą był Waldemar Andrzejewski (1934–1993), utytułowany artysta, grafik,

który kształcił się w pracowni słynnego plakacisty Henryka Tomaszewskiego. Domeną jego twórczości była grafika projektowa. Zaprezentował on odmienną wizję tytułowego bohatera dwutomowego dzieła. Całostronicowe ilustracje podbite kolorem wiążą się z graficznie prezentowanym światem, w którym poprzez eksperymenty kompozycyjne z perspektywą i barwą artysta uzyskał niezwykle silnie oddziałujące, ekspresyjne przedstawienia. Ilustracje emanują emocjami, które przeżywa bohater, w ten sposób artysta ułatwia odbiory wkroczenie w opisywane zdarzenia.

Inną artystyczną realizacją utworów Korczaka jest zilustrowanie w 1960 roku tytułu *Kajtuś Czarodziej* (ilustracja 3) przez artystę malarza Gabriela Rechowicza, absolwenta gdańskiej Państwowej Wyższej Szkoły Stuk Plastycznych (dyplom w 1952 roku). To artysta o wyjątkowej wrażliwości kolorystycznej, dlatego opracowane ilustracje wzbudzają emocje czytelnika, wzmacniając przesłanie fabuły. Lektura ta nadal jest chętnie czytana przez uczniów, mimo że nie należy do obecnie zalecanego spisu lektur szkolnych (Nowicka, 2019).

Ilustracja 3.

Okładka zaprojektowana przez G. Rechowicza, J. Korczak, *Kajtuś Czarodziej* (1960).

Źródło: (Korczak, 1960).

Kilkanaście lat później, w 1978 roku, Tomasz Borowski (ur. 1943), absolwent warszawskiej Akademii Sztuk Pięknych (dyplom w 1967 roku) zaprojektował oprawę ilustratorską do *Kajtusia Czarodzieja*. Wybrane do ilustracji sekwencje fabuły są ciekawie zróżnicowane pod względem rozwiązań kompozycyjnych. Stylistyka tego artysty, szorstka, pełna dynamiki, ekspresji formy, jest zdecydowanie inna od zaprojektowanej do tej powieści w 1960 roku.

Warto również przypomnieć osobę artysty malarza Wiesława Majchrzaka (1929–2011) tworzącego w tym okresie, absolwenta warszawskiej Akademii Sztuk Pięknych (dyplom w 1955 roku). Artysta ten był zaangażowany w ilustratorstwo, doceniano go, przyznając prestiżowe nagrody. Twórca prezentował stylistykę nasyconą dekoracyjnością i finezją kreski. W 1979 roku zilustrował powieść Korczaka *Bankructwo Pana Dżeka*, w konwencji czarno-białej, rysunkowej, tworząc dziesięć ilustracji całostronicowych.

Bogactwo autorskiej ilustracji omawianego okresu dawało wiele możliwości kształtowania postawy estetycznej u odbiorcy, chroniło przed szablonowością upodobań, dostarczając różnorodnych bodźców wizualnych.

Janusz Korczak we współczesnej książce obrazkowej

Po transformacji ustrojowej zmienił się ruch wydawniczy. W latach 90. XX wieku polski rynek księgarski odnotował niekorzystną zmianę. Zauważono, że nasycił się on znacznie tańszą produkcją przedruków zachodnich. Ich treść i forma plastyczna opierały się na stylistyce filmów animowanych, tzw. okeodisnejowskiej, rzadko służąc estetycznemu wychowaniu dzieci. Stylistyka ta, społecznie chętnie przyjmowana, niweluje potrzebę poszukiwania książki z oryginalną ilustracją artystyczną. Jednocześnie zaistniała potrzeba odnowienia polskiego ilustratorstwa. U progu nowego tysiąclecia zaczęła rozwijać się książka obrazkowa (*picture book*), która nie jest tożsama z książką z obrazkami czy książką ilustrowaną (Cackowska i in. 2017). Cechuje ją dwuwątkowość przekazu – obraz i słowo stanowią jej kluczowe założenie, tworząc ikonolingwistyczny charakter książki. Książkę obrazkową powinien wyróżniać profesjonalizm opracowana edytorskiego i graficznego.

W tym kontekście należy przywołać realizację ilustracji do *Króla Maciusia Pierwszego* przez artystkę nowego pokolenia – Mariannę Oklejak (ur. 1981), absolwentkę Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie. Wyróżniający dyplom wykonała w Pracowni Projektowania Książki pod kierunkiem Macieja Buszewicza i Grażki Lange (dyplom w 2006 roku, aneks z ilustracji u Zygmunta

Januszewskiego). Jej sposób projektowania pozwala na wydobycie głębokiej ekspresji i dynamiki w przekazie emocjonalnym pełnym nadziei. Powieść Korczaka wydana w 2011 roku w nowej oprawie ilustracyjnej została przez artystkę odczytana na nowo (ilustracja 4). Jej wizja plastyczna jest bardzo bogata, z licznymi ilustracjami zarówno całostronicowymi, jak i mniejszymi. Projekt ma charakter całościowy, wyposażony jest w ozdobniki, ciekawie rozwiązywane warsztatowo (Wincencjusz-Patyna, 2013).

Ilustracja 4.

Okładka autorstwa Marianny Oklejak, J. Korczak, *Król Maciuś Pierwszy* (2011).

Źródło: (Korczak, 2011).

Inspirujące poznawczo ze względu na tematykę budzącą emocje i wpływającą na wyobraźnię okazały się książki obrazkowe opowiadające o życiu „Starego Doktora” (jak nazywany jest Janusz Korczak). Warto wspomnieć trzy projekty artystyczne: Iwony Chmielewskiej *Pamiętnik Blumki* (Chmielewska, 2011), Gabrieli Cichowskiej (Jaromir, 2012) oraz Doroty Łaskot-Cichockiej (Czerwińska-Rydel, 2012) prezentowane w 2012 roku na 7. Bałtyckich Spotkaniach Ilustratorów Korczak 2012 w Gdańsku (zob. 7. *Bałtyckie spotkania...*, 2012).

Pamiętnik Blumki to autorska książka obrazkowa wybitnej artystki związanej z książką obrazkową, którą trzykrotnie nagrodzono główną nagrodą w kategorii

New Horizons w prestiżowym konkursie Bologna Ragazzi Award przez Międzynarodowe Targi Książki w Bolonii. Narracja obrazem, empatycznie snuta przez Chmielewską, obrazuje wybrane sytuacje z życia „Starego Doktora” i jego podopiecznych. Kolor, kompozycja i dobór warsztatu wykonania obrazów tworzą wyjątkową jedność wizualną, spójną z tekstem o bogatym przesłaniu (Baszewska, 2016; Fimiak-Chwiłkowska, 2021).

Adam Jaromir, opierając się na pamiętniku J. Korczaka, napisał tekst zatytułowany *Ostatnie przedstawienie Panny Esterki (Fräulein Esthers letzte Vorstellung)*. Zachęcił artystkę ilustratorkę Gabrielę Cichowską, absolwentkę ASP w Krakowie (dyplom w 2011 roku) do zobrazowania tej historii. Przedsięwzięcie ilustracyjne okazało się bardzo udane, książkę wydano najpierw w 2012 roku w wydawnictwie Gimpel Verlag w Niemczech, a w 2014 roku w rodzimym wydawnictwie Media Rodzina. Kolorystyka i walory rysunkowe są ważnym środkiem ekspresji w tej książce. G. Cichowska wspomina: „zdecydowałam się na oszczędną «stłumioną» kolorystykę: ugry połączone z szarościami w różnych odcieniach, tu i ówdzie lekkie akcenty kolorystyczne. W zasadzie każdy szczegół wymagał dopracowania” (7. *Bałtyckie spotkania...*, 2012).

W 2012 roku wydawnictwo Muchomor wydało książkę Anny Czerwińskiej-Rydel *Po drugiej stronie okna. Opowieść o Januszu Korczaku*. Szata graficzna do utworu obejmuje materiał fotograficzny oraz ilustracje wykonane przez Dorotę Łoskot-Cichocką, absolwentkę ASP w Warszawie. Autorski pomysł ilustratorski polega na zamieszczeniu wielości portretów dziecięcych. D. Łoskot-Cichocka wyjaśniła: „znałam, że moje rysunki nie muszą temu tekstowi blisko towarzyszyć, gdyż jest on skierowany do starszych dzieci. Dlatego postanowiłam wykonać portrety dzieci, które będą się przewijać przez całą książkę, w grupach lub pojedynczo. Portrety tych małych, dla których Korczak poświęcił życie” (7. *Bałtyckie Spotkania...*, 2012). Wielkie zróżnicowanie nastroju i emocji towarzyszące portretom stanowią wartościową stronę warstwy wizualnej książki.

Zakończenie

Obrazy, które dziecko ogląda we wczesnym okresie rozwoju, mają niebagatelne znaczenie, jeżeli chodzi o oddziaływanie na rozwój jego postawy estetycznej (Gołaszewska, 1984) oraz na ogólny rozwój. W edukacji dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym kluczowe jest korzystanie z książek obrazkowych, które stanowią cenne medium artystyczne. Polska literatura może cieszyć się rodzimą reprezentacją wybitnych artystów, którzy tworzyli

i tworzą specjalnie dla dzieci. Ich prace, zróżnicowane formalnie, prezentują bardzo wysoki poziom artystyczny.

Twory J. Korczaka, szczególnie wydawane w ostatnim dwudziestoleciu, bardzo licznie również w językach obcych, doczekały się interesujących artystycznie opraw plastycznych. Do najbardziej wartościowych polskich aranżacji wizualnych należą projekty J. Srokowskiego, W. Andrzejewskiego, T. Borowskiego, L. Janeckiej czy M. Oklejak. Z kolei ilustratorki: I. Chmielewska, G. Cichowska oraz D. Łaskot-Cichocka stworzyły niepowtarzalne wizje plastyczne dotyczące osoby J. Korczaka i jego podopiecznych. Warto podkreślić, że w nowoczesnej książce obrazkowej i ilustrowanej celem warstwy wizualnej nie jest ozdoba idei. Jej zadaniem jest dostarczanie odbiorcy nowego doświadczenia i wiedzy, poprzez odautorskie twórcze formy ekspresji, odniesione do prezentowanej rzeczywistości.

Warto wprowadzać dzieci w wartości estetyczne, budując ich świadomość i tożsamość kulturową przez wykorzystywanie polskiej ilustracji w wychowaniu domowym, przedszkolnym i szkolnym. Literatura Korczaka, znawcy dziecięcych marzeń i pragnień, szczególnie w obecnych, niespokojnych czasach może stanowić wychowawczo wartościowe przesłanie. Na zakończenie tych refleksji autorka pragnie przywołać prośbę Korczaka kierowaną do Boga, którą zapisał w swym pamiętniku 27 kwietnia 1920 roku. Stanowi ona swoisty testament, świadczący o jego oddaniu dzieciom i o wartościach, jakie wyznawał: „Daj dzieciom dobrą dołę, daj wysiłkom ich pomoc, ich trudom błogosławieństwo. Nie najłatwiejszą prowadź ich drogą, ale najpiękniejszą. A jako prośby mej zadatek przyjmij jedyny mój klejnot: smutek. Smutek i pracę” (Korczak, 1986, s. 272).

Bibliografia

7. *Bałtyckie spotkania ilustratorów Korczak 2012. Jak mówić o Korczaku dzisiaj – dzieciom i dorosłym* (2012). Gdańsk: Nadbałtyckie Centrum Kultury.
- Baszewska, M. (2016). Architektura picturebooka. Twórczość Iwony Chmielewskiej. *Sztuka Edycji 2*, 115–123. DOI: 10.12775/SE.2016.025.
- Boguszewska, A. (2005). Książka dla dzieci w kulturze wizualnej. W: A. Sajdak (red.), *Kultura jako fundament wspólnoty edukacyjnej* (s. 161–171). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Boguszewska, A. (2013a). *Ilustracja i ilustratorzy lektur dla uczniów w młodszym wieku szkolnym w Polsce w latach 1944–1989*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

- Boguszewska, A. (2013b). *Projekty graficzne pozapodręcznikowego wyboru książek zalecane do edukacji elementarnej w Polsce w latach 1918–1945*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Cackowska M., Dymel-Trzebiatowska H. i Szyłak J. (2017). *Książka obrazkowa. Wprowadzenie*. Poznań: Instytut Kultury Popularnej.
- Dauenroth, E. (2012). *Janusz Korczak. Życie dla dzieci*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Dunin, J. i Fontner, J. (1982). Przesław Smolik i jego nie zrealizowane wydanie historii ilustracji w Polsce. *Studia o Książce*, 12.
- Falkowska, M. (1989). *Kalendarz życia, działalności i twórczości Janusza Korczaka*. Warszawa: Instytut Wydawniczy „Nasza Księgarnia”.
- Falkowska, M. (1997). Rodowód Janusza Korczaka. *Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego*, 1.
- Fimiak-Chwiłkowska, A. (2021). Kształtowanie wrażliwości estetycznej i historycznej poprzez picturebook na przykładzie „Pamiętnika Blumki” Iwony Chmielewskiej w kontekście polsko-niemieckim. W: A. Stolarczyk-Gembiak i M. Woźnicka (red.), *Zbliżenia 6. Badania interdyscyplinarne: rzeczywistość a wyzwania*. Poznań–Konin: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koninie.
- Gołaszewska, M. (1984). *Zarys estetyki. Problematyka, metody, teorie*. Warszawa: PWN.
- Homolacs, K. (1925). *Kilka uwag ogólnych o książce*. Kraków: Muzeum Przemysłowe im. Adjana Baranieckiego w Krakowie.
- Józef Tom* (1956). (praca zbiorowa, wstęp: J. Białostocki). Warszawa: Sztuka.
- Korczak, J. (1986). *Pisma wybrane*. T. IV. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Krassowska, B. i Grefkowicz, A. (oprac.). (1995). *Bibliografia literatury dla dzieci i młodzieży*. Warszawa: Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy – Biblioteka Główna.
- Łobocki, M. (2009). *Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych*. Kraków: Wydawnictwo „Impuls”.
- Migoń, K. (2004). Paul Otlet o bibliologii, książce i dokumencie. W: M. Kocójowa (red.), *Przestrzeń informacji i komunikacji społecznej*. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace z Bibliografii i Informacji Naukowej, nr 10, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Nowicka, M. (2019). Głosy współczesnych dzieci w sprawie Kajtusia Czarodzieja – śladem Korczakowskiego pisarskiego eksperymentu. *Problemy Wczesnej Edukacji*, 46(3).
- Skrzyniarz, R. (2018). Dokumenty źródłem analiz i badań biograficznych w pedagogice. *Biografistyka Pedagogiczna*, 1. DOI: 10.36578/bp.2018.03.21.
- Słownik artystów plastyków. Artyści plastycy Okręgu Warszawskiego ZPAP 1945–1970. Słownik biograficzny* (1972). M. Serafińska (kier. red.). Warszawa: Okręg Warszawski ZPAP.
- Szuman, S. (1951). *Ilustracja dla dzieci i młodzieży*. Kraków: Wiedza–Zawód–Kultura.

- Wincencjus-Patyna, A. (2008). *Stacja Ilustracja. Polska ilustracja książkowa 1950–1980. Artystyczne kreacje i realizacje*. Wrocław: Akademia Sztuk Pięknych im. Eugeniusza Gepperta we Wrocławiu, Instytut Historii Sztuki Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Wincencjus-Patyna, A. (2013). Korczak ilustrowany. *Quart, 1*(27).
- Wołoszyn, S. (1978). *Korczak*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo „Wiedza Powszechna”.

Wydania literatury dla dzieci jako materiał ikonograficzny do analizy

- Chmielewska, I. (2011). *Pamiętnik Blumki*. Poznań: Media Rodzina.
- Korczak, J. (1906). *Dziecko salonu*. Warszawa: Księgarnia Powszechna.
- Korczak, J. (1910). *Moski, Joški i Srule*. Warszawa: J. Mortkowicz, G. Centnerszwer i Spółka, Lwów: Księgarnia H. Altenberga.
- Korczak, J. (1911). *Józki, Jaški i Franki*. Warszawa: J. Mortkowicz, G. Centnerszwer i Spółka, Lwów: Księgarnia H. Altenberga.
- Korczak, J. (1923a). *Król Maciuś na bezludnej wyspie*. Warszawa, Kraków: Towarzystwo Wydawnicze.
- Korczak, J. (1923b). *Król Maciuś Pierwszy*. Warszawa, Kraków: Towarzystwo Wydawnicze.
- Korczak, J. (1924). *Bankructwo małego Dżeka*. Warszawa, Kraków: J. Mortkowicz Towarzystwo Wydawnicze.
- Korczak, J. (1934). *Kajtuś Czarodziej*. Warszawa: Wydanie nakładem autora.
- Korczak, J. (1938a). *Ludzie są dobrzy*. Warszawa: Judaica.
- Korczak, J. (1938b). *Uparty chłopiec. Życie Ludwika Pasteura*. Warszawa, Kraków: J. Mortkowicz Towarzystwo Wydawnicze.
- Korczak, J. (1939). *Trzy wyprawy Herszka*. Warszawa: Judaica.
- Korczak, J. (1957a). *Król Maciuś na bezludnej wyspie*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Korczak, J. (1957b). *Król Maciuś Pierwszy*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Korczak, J. (1958). *Sława*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Korczak, J. (1960). *Kajtuś Czarodziej*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Korczak, J. (1978a). *Kajtuś Czarodziej*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Korczak, J. (1978b). *Król Maciuś na bezludnej wyspie*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Korczak, J. (1978c). *Król Maciuś Pierwszy*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Korczak, J. (1979). *Bankructwo małego Dżeka*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Korczak, J. (2011). *Król Maciuś Pierwszy*. Warszawa: W.A.B.